

ERGENLERİN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN SALDIRGANLIK DÜZEYLERİ ÜZERİNDEKİ YORDAYICI ETKİSİ

THE PREDICTIVE EFFECT OF ADOLESCENTS' PERSONALITY TRAITS ON AGGRESSION LEVELS

Zöhre KAYA¹, Seda DONAT BACIOĞLU²

ÖZ: Bu çalışmada, ergenlerin kişilik özelliklerinin saldırganlık düzeyleri üzerindeki yordayıcı etkisini incelemek amaçlanmıştır. Araştırmaya, farklı lise türlerinde öğrenim görmekte olan toplam 1235 ergen katılmıştır. Araştırmanın verilerinin toplanmasında, ergenlerin kişilik özelliklerini belirlemek üzere Hızlı Büyük Beşli Kişilik Testi (HBBKT), saldırganlık düzeylerini ölçmek üzere Saldırganlık Ölçeği (SÖ) kullanılmıştır. Araştırma yöntemi olarak değişkenler arasındaki ilişkiler, ilişkisel tarama modeli ile incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde ise, korelasyon analizi ile çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre ergenlerin kişilik özellikleri ile saldırganlık ve saldırganlığın alt boyutları olan fiziksel, sözel, düşmanlık, öfke arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Uyumluluk, sorumluluk ve duygusal denge kişilik özellikleri saldırganlık ile negatif yönde ilişkilidir. Dışadönüklük ise saldırganlık ile pozitif yönde ilişkilidir. Son olarak yapılan regresyon analizinde ergenlerin uyumluluk, sorumluluk, duygusal denge ve dışadönüklük kişilik özelliklerinin saldırganlığı anlamlı düzeyde yordadığı görülmüştür. Kişilik özelliklerini incelemek saldırgan davranışların kaynağını tahmin etmede önemli bulursa da gelecek araştırmalarda mizaç, karakter ve değer gibi değişkenlerin de incelenmesi önerilmektedir. Bireysel faktörlerin saldırgan davranışlara etkisini bilmek, saldırganlığı önlemede, ruh sağlığında sunulan önleyici hizmetlere ışık tutacaktır.

Anahtar sözcükler: Ergenler, kişilik, saldırganlık

ABSTRACT: In this study, it was aimed to examine the predictive effect of adolescents' personality traits on predicting their aggression levels. A total of 1235 students studying at different types of high schools participated in the study. To collect data, The Quick Big Five Personality Test and the Aggression Scale were used. The research method was examined with the relational screening model. In the data analysis, correlation analysis and multiple regression analysis were used. According to the findings, there were significant relationships between the personality traits of students and their aggression behavior and the physical, verbal, hostility and anger sub-dimensions of aggression. Agreeableness, conscientiousness, and emotional stability traits are negatively related to aggression. Extraversion is positively related to aggression. Finally, in the regression analysis, the personality traits of students' agreeableness, conscientiousness, emotional stability and extraversion significantly predicted aggression. Especially, personality traits are important predictive variable to understand aggressive behaviors but, it is suggested to examine variables such as temperament, character and value in future studies. Knowing the effects of individual factors on aggressive behavior will shed light on the preventive services offered in mental health in preventing aggression.

Keywords: Adolescents, personality, aggression

Bu makaleye atıf vermek için:

Kaya, Z. & Donat Bacıoğlu, S. (2023). Ergenlerin kişilik özelliklerinin saldırganlık düzeyleri üzerindeki yordayıcı etkisi, *Trakya Eğitim Dergisi*, 13(2), 1421-1433

Cite this article as:

Kaya, Z. & Donat Bacıoğlu, S. (2023). The predictive effect of adolescents' personality traits on aggression levels. *Trakya Journal of Education*, 13(2), 1421-1433

¹ Doç.Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Van/Türkiye, zohrekaya@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9211-3632

² Doç.Dr., Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Edirne/Türkiye, e-mail:sedadonatbacioglu@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9901-0601

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

In adolescence period, individuals undergo biological, cognitive, emotional and social developmental changes, so it is a difficult period. Individual (such as personality, temperament) and environmental factors (such as family, peers) that contribute to all these developmental changes can cause adolescents to exhibit different types and levels of problem behaviors (Jessor, 2016; cited in Nair & Ercan, 2019). During adolescence period, internalization (eg, social withdrawal, psychosomatic reactions, anxiety or depression) and externalizing problems (eg, aggression) tend to increase (Zahn-Waxler, Shirtcliff, & Marceau, 2008). Aggression is defined as the behavior done to harm another (Carrasco et al., 2006). Aggression, one of the most important social problems of many societies, has its roots largely in childhood (Fogany et al., 1997). Aggression is also seen at an intense and increasing level during adolescence (Robles-Haydar et al., 2021). Many theoretical and empirical studies have been conducted to understand the environmental and biological factors of aggressive behavior (Pakaslahti, 2000). Parke and Asher (1983) suggested that aggression may be worth studying in the context of personality constructs. It is an important question whether aggressive behaviors in adolescence are related to personality traits (Xie et al., 2015). Therefore, the aim of the study is to examine the relationship between the adolescents' personality traits and their aggressive behaviors.

Method

In this study, relational research method was used to examine the relationships between personality traits and aggression levels. A total of 1235 students studying at different types of high schools participated in the study. The participants in the study, 52.1% (n=644) were female and 47.9% (n=591) male. Also, 31.5% (n=389) of the students were 9th grade, 24.7% (n=305) were 10th grade, 24.8% (n=306) were 11th grade, 19% were (n=235) at 12th grade. The data collection phase of the research was carried out in high schools in Turkey in the 2017-2018 academic years. The stages of the research comply with the ethical principles stated in the Declaration of Helsinki. To collect datas The Quick Big Five Personality Test and the Aggression Scale were used. Also, for analyzing datas, correlation analysis and multiple regression analysis were used.

Findings

According to the average scores of the aggression scale and sub-dimensions of the adolescents participating in the study, it can be said that the general aggression is moderate (3.00 ± 0.71). In the sub-dimensions, the highest mean was seen in the sub-dimensions of hostility (3.28 ± 0.81) and anger (2.96 ± 1.01), and the lowest mean in the sub-dimension of verbal aggression (2.71 ± 0.99). The findings obtained from the correlation test examining the relationship between the aggression level of adolescents and their personality traits, there were significant relationships between the personality traits of students and their aggression behavior and the physical, verbal, hostility and anger sub-dimensions of aggression. Agreeableness, conscientiousness, and emotional stability traits are negatively related to aggression. Extraversion is positively related to aggression. On the other hand, the findings of the multiple regressions showed that the students' agreeableness, conscientiousness, emotional stability and extraversion significantly predicted aggression. The established model is statistically significant ($F_{(4, 1230)}=71.82; p<0.05$) and personality traits explain approximately 19% of the total variance in the general aggression variable ($\Delta R^2=0.187$). The t-test result regarding the significance of the regression coefficient revealed that personality traits of agreeableness ($t=-5.27; p<0.05$), responsibility ($t=-4.15; p<0.05$) and emotional balance ($t=-14.07; p<0.05$) were negative on general aggression. The extraversion personality trait has a positive ($t=3.69; p<0.05$) and significant effect on general aggression. According to standardized regression coefficients (β), the order of importance of the effects of personality traits on general aggression ($\beta=-0.38; p<0.05$), agreeableness ($\beta=-0.15; p<0.05$), responsibility ($\beta=-0.12; p<0.05$) 0.05) and extraversion ($\beta=0.10; p<0.05$). Research findings on the sub-dimensions of aggression are; there were negative relationships between the personality traits of agreeableness, responsibility and emotional stability and the sub-dimensions of physical aggression, verbal aggression, anger and hostility.

Conclusion and Discussion

It is an expected finding that personality traits of agreeableness, conscientiousness and emotional stability negatively predict general aggression and its sub-dimensions (physical aggression, verbal aggression and anger except hostility). The results of numerous studies showed that Agreeableness has the strongest correlation and is the most important predictor of all roles in violent interactions (Klimstra et al., 2010; Kodzopeljic et al., 2013). In summary, the results of this research reveal that personality predicts aggression according to the Big Five Model. There are some limitations of the research. The data collection tools were based on self report and the data collected from the high school students of a province in Turkey. The recommendations for future research are as follows: done in different samples, gender comparison between variables, and examining other variables (such as temperament, character, and values) that are considered important in predicting aggression. Knowing the effects of individual factors on aggressive behavior will shed light on the preventive services offered in mental health in preventing aggression.

GİRİŞ

Ergenlik, biyolojik, bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimsel değişikliklere maruz kalması nedeniyle zorluklarla dolu bir dönemdir. Ergenlerin bu zorluklarla nasıl yüzleştikleri başarılı ya da başarısız gelişimleri için önemlidir (Steinberg ve Morris, 2001). Erikson'a göre, hem aile hem de akranlarla zorluklar ve anlaşmazlıklar içeren bu yaşam evresinde ergenin kimlik arayışı gerçekleşir. Bu süreçte benlik ve benlik saygısı kavramları çok önemli hale gelir. Benlik kavramının, diğerlerine göre farklılaşmaya ve bireyselleşmeye yol açan fiziksel, akademik, kişisel ve sosyal bileşenleri içerdiği söylenebilir. Farklılaşma-bireyselleşme ergenlik döneminin tipik bir özelliğidir, ergen anne-babadan ve diğer insanlardan farklılaşarak özerk benliğini oluşturur; kişiliği tüm bilişsel, sosyal ve davranışsal yönleriyle şekillenir (Antoñanzas, 2021). Bütün bu gelişimsel değişimlere katkı sağlayan bireysel (kişilik, mizaç gibi) ve çevresel faktörler (aile, akranlar gibi) birlikte, ergenlerin farklı türden ve düzeyde problem davranışları sergilemelerine neden olabilmektedir (Jessor, 2016; Akt:Nair ve Ercan, 2019). Sonuçta ergenlik döneminde, içselleştirme (örn., sosyal geri çekilme, psikosomatik tepkiler, kaygı veya depresyon) ve dışsallaştırma sorunları (örn., saldırganlık ve karşıt gelme davranışı) artma eğilimi göstermektedir (Zahn-Waxler, Shirtcliff ve Marceau, 2008).

Saldırganlık, bir başkasına zarar vermek amacıyla yapılan davranış olarak tanımlanmaktadır (Carrasco ve ark., 2006). Saldırganlığın başkalarına bedensel ve ruhsal açıdan zarar verme amacıyla yapılan kızgınlık, öfke ve nefret dolu yıkıcı davranışları içerdiği (Abay ve Tuğlu, 2000) ve bir davranışın saldırganlık olarak tanımlanmasında niyet faktörünün önemi vurgulanmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2005). Alanyazında, saldırganlık kavramına ilişkin farklı sınıflandırmalar vardır. Bunlardan saldırganlığı fiziksel ve sözel olmak üzere iki başlık altında inceleyen Moeller (2001), bir kişi, hayvan ya da nesneye kasıtlı olarak vurma, tekmeleme, itme, bıçaklama ya da silahla yaralama gibi eylemleri fiziksel saldırganlık; tehdit etme, tehdit notları yazma, lakap takma, dedikodu yapma ve sataşma gibi bir başkasına zarar vermek için sözlü ifadeleri kullanmayı içeren davranışları ise sözel saldırganlık olarak tanımlamıştır. Buss ve Perry (1992), saldırganlığın sözel ve fiziksel saldırganlık ile öfke ve düşmanlık boyutlarından oluşan çok boyutlu bir yapı olduğunu ve birbiriyle ilişkili olan bu boyutların saldırganlığın duyuşsal, davranışsal ve bilişsel bileşenlerini oluşturduğunu belirtmektedir. Doğrudan ve dolaylı saldırganlık, saldırgan davranışa maruz kalan bireye yönelik bu eylemin, doğrudan doğruya yapılar yapılmadığı ile ilgilidir. Saldırgan kişinin kurbana acı çektirme amacıyla yönelmesi aktif saldırganlık; saldırgan kişinin karşısındaki kişinin kendi amacını gerçekleştirmesine engel olması ise pasif saldırganlık olarak tanımlanmıştır (Baron ve Neuman, 1997). Saldırganlığın düşmanca ve araçsal olarak ortaya çıktığını savunan görüşler de bulunmaktadır. Anderson ve Bushman (2002) düşmanca saldırganlığı, algılanan bir tehlikeye karşı gösterilen bir tepki, öfke duygusunun bir sonucu olarak ortaya çıkan, dürtüsel, düşüncesiz, zarar vermeyi amaçlayan bir davranış biçimi olarak ifade etmişlerdir. Araçsal saldırganlık ise, saldırgan davranışın, birine zarar vermektен ziyade belirli bir hedefe ulaşmak amacıyla kullanılması olarak tanımlanmıştır. Bu iki saldırganlık türü arasındaki farklılardan biri düşmanca saldırganlığa öfke eşlik ederken, araçsal saldırganlıkta öfke duygusu yoktur. Diğer bir fark ise, düşmanca saldırganlık; dürtüsel, planlanmamış ve sıcak davranış; araçsal saldırganlık ise önceden planlanmış, soğuk davranış anlatmakta ve davranışın potansiyel yararlarını ve maliyetlerini hesaplamayı gerektirmektedir (Anderson ve Bushman, 2001).

Birçok toplumun en önemli sosyal sorunlarından biri olarak kabul edilen saldırganlığın kökleri büyük ölçüde çocukluk dönemine kadar uzanabilmektedir (Fogany ve ark., 1997). Ergenlik döneminde saldırganlık, yoğun ve artan düzeyde görülmektedir (Robles-Haydar ve ark., 2021). Saldırgan davranışa katkıda bulunan çevresel ve biyolojik faktörleri anlamak için birçok teorik ve ampirik araştırmalar yapılmıştır (Bandura, 1973; Berkowitz, 1962; Buss ve Perry, 1992). 1980'lerden itibaren, çocuklar ve ergenler arasında görülen saldırgan davranışların altında yatan mekanizmaları açıklamak üzere sosyal-bilişsel bilgi işleme yaklaşımı çok dikkat çekmiş ancak bu yaklaşım, saldırgan davranışlarda görülen bireysel farklılıkları açıklamakta yetersiz kalmıştır (Pakaslahti, 2000). Parke ve Asher (1983), saldırganlığın biyolojik temelli daha geniş kişilik yapıları bağlamında çalışılmaya değer olabileceğini öne sürmüşlerdir. Bu bağlamda, ergenlikteki saldırgan davranışların kişilik özellikleriyle ilişkili olup olmadığı önemli bir sorudur (Xie ve ark., 2015). Bazı araştırmacılar, saldırgan davranışı öngören kişilik faktörleri izole edilebildiği takdirde, bu tür davranışları önlemeye yönelik uygun bir adım atılmış olacağı fikrine sahiptir (Carraco ve Del Barrio, 2007).

Saldırganlık ve kişilik arasındaki ilişkiyi inceleyen pek çok araştırmada (Efilti, 2006; Favini ve ark., 2018; Xie ve ark., 2015; Volk ve ark., 2018), en yaygın kullanılan yaklaşım "Büyük Beş Modeli" olmuştur (Burger, 2006; Van den Akker ve ark., 2013). Model, pek çok kültüre uyarlanmış, diğer kişilik modelleriyle uyumlu ve ergenlik döneminde güvenilir bir şekilde kullanılabilir (Branje ve ark., 2007; Çiçek ve Arslan, 2020). Büyük Beş Modelinde uyumluluk, dışadönüklük, sorumluluk, duygusal denge ve deneyime açıklık (Goldberg, 1990) olmak üzere beş kişilik boyutu bulunmaktadır. Uyumluluk, insanlarla işbirliğini seven, güvenilir ve fedakâr gibi özellikleri; dışadönüklük, girişken, sosyal ve aktif olma özelliklerini barındırmaktadır (Çiçek ve Arslan, 2020). Sorumluluk, çalışkanlık, kurallara bağlılık, sebat ve temkinli olmak olarak özetlenebilir (Somer, Korkmaz ve Tatar, 2002). Duygusal denge, aşırı ve değişken/istikrarsız duygular, kararsızlık ve tedirginlik; deneyime açıklık ise, entelektüel, yaratıcı, sanat ve estetiğe duyarlılık anlamındadır. Genel olarak, kesitsel araştırmalar, ergenlerin yetişkinlere göre dışadönüklük ve duygusal denge açısından daha yüksek, uyumluluk ve sorumluluk açısından daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır (Favini ve ark., 2018). Duygusal olarak dengesizler, muhtemelen yaygın öz-düzenleme güçlükleriyle bağlantılı olarak saldırgan ve aşırı davranışlar sergileme eğilimindedirler (Akse ve ark., 2004; Akse ve ark., 2007). Örneğin; zorbalık davranışı sergileyen ergenlerle yapılan bir araştırmada, zorbaların, zorba olmayan akranlarına göre daha düşük uyumluluk ve daha yüksek dışadönüklük gösterdikleri bulunmuştur (Tani ve ark., 2003). Bu sonuç araştırmacılar tarafından, sosyal statü ve popülerlik arzusuyla başkalarından ziyade kendi çıkarlarıyla meşgul olan ergenlerin zorbalık davranışları sergileyebildikleri şeklinde yorumlanmıştır. Birçok araştırmada, ergenlerin dürtüsellik, heyecan arayışı, nevrozizm, düşük uyumluluk ve düşük sorumluluk kişilik özellikleri ile saldırganlık pozitif olarak ilişkili bulunmuştur (Dane ve Marini, 2014; Kokkinos ve Voulgaridou, 2016a; Kokkinos ve ark., 2016b). İçellioğlu ve Özden (2014), siber zorbaların, geleneksel saldırganlara kıyasla, özdenetim ve duyarlılıktan yoksun kişiliklere sahip olma eğiliminde olduğunu belirtmişlerdir.

Son yıllarda, ergenlerde görülen saldırgan davranışların giderek arttığına dair araştırmalar mevcuttur. Ünlü ve arkadaşlarının (2013) yaptıkları kesitsel bir araştırmada, lise öğrencileri arasında şiddet eylemlerinin yaygınlığı yüksek düzeyde çıkmıştır. Türkiye'de 8700 lise öğrencisi ile yapılan bir çalışmada, sanal zorbalığın yaygınlık oranı en düşük % 4, en yüksek ise % 44 bulunmuştur (Ayas, Horzum ve Koç, 2017). Ortaokul 5. ve 8. sınıf düzeyindeki 1740 öğrenci arasında akran zorbalığının yaygınlığı % 2.8'i zorba (n=49), % 34.9'u (n=608) kurban, % 27.0'i (n=469) zorba-kurban statüsünde bulunmuştur (Gökkaya ve Tekinsav Sütçü, 2020). Longobardi ve arkadaşlarının (2019), meta analiz çalışması, son 2 yıl içinde öğretmenlere yönelik öğrenci şiddetinin yaygınlığının % 20 ila % 75 arasında değiştiği görülmüştür (Seyran ve Gürhan, 2021). Küresel boyutta mevcut durumun ciddiyeti, ergenlerde saldırgan davranışların motivasyonuna katkı sağlayan faktörlerin araştırılmasını önemli kılmaktadır. Ulusal alanyazın incelendiğinde, ergen örnekleminde saldırganlık ile ilişkili bireysel faktörlerden kişilik özelliklerini Büyük Beş Modeline göre inceleyen çok az sayıda çalışmaya rastlanmıştır (Aydın ve Akgün, 2014; Güneri Yöyen, 2017; Nair ve Ercan, 2019). Bu nedenle, araştırmanın amacı ergenlerin kişilik özelliklerinin saldırganlık düzeyleri üzerindeki yordayıcı etkisini incelemektir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, ergenlerin kişilik özellikleri ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi amacıyla ilişkisel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. İlişkisel araştırma, iki veya daha

fazla değişken arasındaki ilişkileri betimlemek amacıyla yürütölen ve ilişkilerin derinlemesine analiz edildiği araştırmalardır (Karakaya, 2012).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2017-2018 eğitim öğretim yılında Van iline bağlı farklı lise türlerinde okumakta olan ve ulaşılabilir örnekleme yöntemine göre belirlenen toplam 1235 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin %52.1'i (n=644) kadın, %47.9'u (n=591) erkektir. Öğrencilerin %31.5'i (n=389) 9. sınıf, %24.7'si (n=305) 10. sınıf, %24.8'i (n=306) 11. sınıf, %19'u (n=235) 12. sınıfta öğrenim görmektedir. Öğrencilerin %14.6'sı (n=180) 14 yaşında, %25.3'ü (n=313) 15, %27.3'ü (n=257) 16, %20.8'i (n=257) 17, %12'si (n=148) 18 yaşındadır. Öğrencilerin %35.1'inin (n=434) annesi, %7.8'inin (n=96) babası okuryazar değildir. Öğrencilerin %13.4'ü (n=165) ailesinin ekonomik durumunu düşük, %81.7'si (n=1009) orta ve %4.9'u (n=61) ise yüksek olarak tanımlamıştır.

Veri Toplama Araçları

Hızlı Büyük Beşli Kişilik Testi (HBBKT): Verlmuts ve Geris (2005) tarafından geliştirilen bu ölçek Morsünböl (2014) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. "Uyumluluk", "dışadönüklük", "sorumluluk", "duygusal denge" ve "deneyime açıklık" olmak üzere beş alt faktörden oluşan HBBKT'nin her bir alt faktörü 6 madde içermekte ve 7'li likert biçiminde derecelendirilmektedir. Ölçeğin faktör yapısı için yapılan DFA, ölçeğin Türk dil ve kültüründe doğrulandığını göstermektedir ($X^2/sd=3.76$, RMSEA=.08; GFI=.91, CFI=.92, NFI=.91, NNFI=.91). Alt faktörlere ait Cronbach Alfa katsayısının .71 ile .81 aralığında değiştiği, alt faktörlerin test-tekrar test yöntemiyle elde edilen Cronbach Alfa katsayısının ise .80 ile .87 aralığında olduğu belirlenmiştir. Mevcut araştırmada cronbach alfa katsayısı; uyumluluk alt boyutu için .72, dışa dönüklük alt boyutu için .77, sorumluluk alt boyutu için .79, duygusal denge alt boyutu için .72 ve deneyime açıklık alt boyutu için .71 olarak bulunmuştur.

Saldıręanlık Ölçeği (SÖ): Buss ve Perry (1992) tarafından geliştirilen Saldıręanlık Ölçeği beşli Likert tipinde derecelenen 29 maddelik bir ölçme aracıdır. Ölçeğin fiziksel saldıręanlık, sözel saldıręanlık, öfke ve düşmanlık olmak üzere dört alt boyutu bulunmaktadır. Ölçeğin Türkçe uyarlaması üniversite öğrencileri örnekleminde Sümer (2003) tarafından yapılmıştır. Yapılan uyarlamada ölçeğin, toplam varyansın %38'sini açıkladığı saptanmıştır. Bu çalışmada Kaya, İviz ve Asıcı (2016; 2019) tarafından ergenler için güvenilirlik geçerlik çalışmaları yapılan 19 maddelik formu kullanılmıştır. Araştırmacılar tarafından ölçeğin ergen örnekleminde yapılan Doğrulayıcı Faktör Analizi'nde (DFA) (10 madde düşük faktör yük değerleri nedeniyle ölçekten çıkarıldıktan sonra) 19 madde ve 4 faktörlü yapının en iyi uyum değerleri verdiği saptanmıştır ($X^2/sd=2.72$, RMSEA=.04; GFI=.95, CFI=.96, NFI=.93, SRMR=.04). Ölçeği oluşturun maddelerin faktör yük değerlerinin .50 ile .79 arasında değiştiği görölmüştür. Ölçeğin geneline ait Cronbach Alpha katsayısı .88; alt boyutların alpha katsayıları sırasıyla .85, .66, .85 ve .74 olarak bulunmuştur. Mevcut çalışmada ise, ölçeğin geneli için Cronbach Alpha katsayısı .85; alt boyutların katsayıları sırasıyla fiziksel saldıręanlık .71, sözel saldıręanlık .78, düşmanlık .66 ve öfke boyutu için .70 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde SPSS 15.0 programı kullanılmıştır. Öğrencilerin sosyo-demografik bilgileri frekans ve yüzde ifadeleriyle; ölçeklere ait ortalama, standart sapma ve çarpıklık ve basıklık puanları betimsel istatistikler tablosuyla gösterilmiştir. Ölçek puanlarının normallik sınamasında Çarpıklık (Skewness) katsayısı kullanılmıştır. Sürekli bir değişkendeki elde edilen puanların normal dağılım özelliğinde kullanılan çarpıklık katsayısının (Skewness) ± 1 sınırları içinde kalması puanların normal dağılımdan önemli bir sapma göstermediği şeklinde yorumlanabilir (Büyüköztürk, 2011). Normallik sınamasında tüm ölçek ve alt boyut puanlarının normal dağılım gösterdiği tespit edildiğinden veri setinin parametrik test tekniklerini ve çoklu regresyon analizini kullanmak açısından uygun olduğu saptanmıştır. Kişilik özellikleri ve saldıręanlık arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı (r) kullanılmıştır. Kişilik özelliklerinin saldıręanlık düzeyleri üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla çoklu regresyon analizinden yararlanılmıştır.

BULGULAR

Betimleyici İstatistikler

Araştırmaya katılan ergenlerin Saldırganlık Ölçeği (SÖ) ve Hızlı Büyük Beşli Kişilik Testi (HBBKT) toplam ve alt boyutlarından almış oldukları puanlara ilişkin betimsel istatistikler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1.

HBBKT ve SÖ’den elde edilen puanlara ilişkin betimleyici istatistikler

Ölçekler ve Alt Boyutları	Min.	Maks.	$\bar{X}$	SS	Çarpıklık	Basıklık
Fiziksel Saldırganlık	1.00	5.00	2.81	1.02	0.19	-0.71
Sözel Saldırganlık	1.00	5.00	2.71	0.99	0.35	-0.51
Düşmanlık	1.00	5.00	3.28	0.81	-0.26	-0.01
Öfke	1.00	5.00	2.96	1.01	0.11	-0.67
Saldırganlık Toplam Puanı	1.00	5.00	57.00	13.49	0.07	-0.28
Uyumluluk	6.00	42.00	33.20	6.35	-1.22	2.56
Dışadönüklük	6.00	42.00	23.78	8.35	0.08	-0.53
Sorumluluk	6.00	42.00	29.09	7.83	-0.60	0.04
Duygusal Denge	6.00	42.00	24.38	7.52	-0.07	-0.17
Deneyime Açıklık	6.00	42.00	30.39	6.83	-0.85	1.31

Tablo 1’de görüldüğü gibi, ergenlerin Saldırganlık Ölçeği toplam puan ortalaması 57.00 ± 13.49 olarak bulunmuştur. Alınabilecek en düşük (19) ve en yüksek (95) puan dikkate alındığında, öğrencilerin saldırganlık davranışlarının orta düzeyde olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan ergenler, saldırganlık ölçeğinden en yüksek puanı düşmanlık (3.28 ± 0.81) ve öfke (2.96 ± 1.01) boyutlarından, en düşük puanı ise sözel saldırganlık (2.71 ± 0.99) alt boyutundan aldıkları görülmektedir. Öğrencilerin kişilik özellikleri incelendiğinde, en yüksek puana sahip kişilik özelliğinin uyumluluk (33.20 ± 6.35) ve deneyime açıklık (30.39 ± 6.83) olduğu; diğer kişilik özelliklerinin puan ortalamalarının sırasıyla sorumluluk (29.09 ± 7.83), duygusal denge (24.38 ± 7.52) ve dışa dönüklük (23.78 ± 8.35) olduğu tespit edilmiştir.

Değişkenler Arasındaki İlişkilere Yönelik Bulgular

Ergenlerin saldırganlık düzeyi ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkilere ait Pearson Korelasyon Analizi sonuçlarına Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2.

SÖ ve HBBKT Arasındaki Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

Ölçek ve Alt Boyutlar	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1-Fiziksel Saldırganlık	0.45**	0.33**	0.55**	0.78**	-0.18**	0.05	-0.20**	-0.16**	-0.01
2-Sözel Saldırganlık	1	0.33**	0.44**	0.66**	-0.18**	0.07*	-0.16**	-0.18**	-0.03
3-Düşmanlık		1	0.45**	0.76**	-0.08*	-0.11*	-0.12*	-0.33**	0.01
4-Öfke			1	0.8**	-0.16**	0.00	-0.18**	-0.40**	-0.06
5-Saldırganlık Toplam Puanı				1	-0.19**	-0.01	-0.22**	-0.36**	-0.03
6-Uyumluluk					1	0.13*	0.42**	0.02	0.45**
7-Dışadönüklük						1	-0.05	0.26**	0.18**
8-Sorumluluk							1	0.07*	0.30**
9-Duygusal Denge								1	0.01
10-Deneyime Açıklık									1

*: $p < .05$, **: $p < .01$

Tablo 2’de görüldüğü gibi; ergenlerin saldırganlık ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan korelasyon analizinde, her iki ölçeğin alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ilişkilerin olduğu saptanmıştır. Buna göre, fiziksel saldırganlık ile uyumluluk ($r = -0.18$; $p < .01$), sorumluluk ($r = -0.20$; $p < .01$) ve duygusal denge ($r = -0.16$; $p < .01$) kişilik özellikleri arasında negatif yönlü ve anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Sözel saldırganlık ile uyumluluk ($r = -0.18$; $p < .01$), sorumluluk ($r = -0.16$; $p < .01$) ve duygusal denge ($r = -0.18$; $p < .01$) kişilik özellikleri arasında negatif yönlü: sözel saldırganlık ile dışadönüklük ($r = 0.07$; $p < .05$) arasında ise pozitif yönlü ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Düşmanlık ile uyumluluk ($r=-0.08$; $p<.05$), dışadönüklük ($r=-0.11$; $p<.05$), sorumluluk ($r=-0.12$; $p<.01$) ve duygusal denge ($r=-0.33$; $p<.01$) kişilik özellikleri arasında negatif yönlü ve anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Öfke ile uyumluluk ($r=-0.16$; $p<.05$), sorumluluk ($r=-0.18$; $p<.01$) ve duygusal denge ($r=-0.40$; $p<.01$) kişilik özellikleri arasında negatif yönlü ve anlamlı ilişkiler görülmüştür. Son olarak saldırganlık toplam puanları ile uyumluluk ($r=-0.19$; $p<.01$), sorumluluk ($r=-0.22$; $p<.01$) ve duygusal denge ($r=-0.36$; $p<.01$) kişilik özellikleri arasında negatif yönlü ve anlamlı ilişkiler olduğu saptanmıştır.

Kişilik Özelliklerinin Saldırganlığı Yordama Düzeyi

Kişilik özelliklerinden uyumluluk, dışadönüklük, sorumluluk ve duygusal denge ile saldırganlık arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki olduğundan bu değişkenler regresyon analizine dahil edilmiştir. Ergenlerin kişilik özelliklerinin saldırganlığı yordamasına ilişkin yapılan çoklu regresyon analizi sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3.

Kişilik özelliklerinin saldırganlık üzerindeki etkisine ait çoklu regresyon analizi sonuçları

	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişkenler	B	SH _B	β	t	p	Tol.	VIF
Model 1	Fiziksel Saldırganlık	Sabit	3.130	0.211		14.841	0.000		
		Uyumluluk	-0.142	0.031	-0.142	-4.644	0.000	0.795	1.258
		Dışadönüklük	0.013	0.004	0.109	3.811	0.000	0.903	1.108
		Sorumluluk	-0.016	0.004	-0.121	-3.968	0.000	0.799	1.252
		Duygusal Denge	-0.024	0.004	-0.180	-6.338	0.000	0.921	1.086

R=0.291R²=0.085ΔR²=0.082

F_(4;1230)=28.449 p=0.000

	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişkenler	B	SH _B	β	t	p	Tol.	VIF
Model 2	Sözel Saldırganlık	Sabit	2.768	0.204		13.595	0.000		
		Uyumluluk	-0.159	0.030	-0.164	-5.363	0.000	0.795	1.258
		Dışadönüklük	0.017	0.003	0.144	5.015	0.000	0.903	1.108
		Sorumluluk	-0.009	0.004	-0.071	-2.335	0.020	0.799	1.252
		Duygusal Denge	-0.028	0.004	-0.210	-7.421	0.000	0.921	1.086

R=0.298R²=0.089ΔR²=0.086

F_(4;1230)=29.994 p=0.000

	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişkenler	B	SH _B	β	t	p	Tol.	VIF
Model 3	Düşmanlık	Sabit	4.318	0.164		26.277	0.000		
		Uyumluluk	-0.036	0.024	-0.046	-1.521	0.129	0.795	1.258
		Dışadönüklük	-0.003	0.003	-0.026	-0.916	0.360	0.903	1.108
		Sorumluluk	-0.008	0.003	-0.080	-2.666	0.008	0.799	1.252
		Duygusal Denge	-0.035	0.003	-0.320	-11.501	0.000	0.921	1.086

R=0.350R²=0.123ΔR²=0.120

F_(4;1230)=43.020 p=0.000

	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişkenler	B	SH _B	β	t	p	Tol.	VIF
Model 4	Öfke	Sabit	3.876	0.195		19.875	0.000		
		Uyumluluk	-0.141	0.028	-0.142	-4.982	0.000	0.795	1.258
		Dışadönüklük	0.015	0.003	0.125	4.674	0.000	0.903	1.108
		Sorumluluk	-0.010	0.004	-0.080	-2.823	0.005	0.799	1.252
		Duygusal Denge	-0.057	0.004	-0.423	-15.983	0.000	0.921	1.086

R=0.454R²=0.206ΔR²=0.203

F_(4;1230)=79.693 p=0.000

	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişkenler	B	SH _B	β	t	p	Tol.	VIF
Model 5	Saldırganlık Toplam	Sabit	3.667	0.138		26.569	0.000		
		Uyumluluk	-0.106	0.020	-0.152	-5.265	0.000	0.795	1.258
		Dışadönüklük	0.008	0.002	0.100	3.688	0.000	0.903	1.108
		Sorumluluk	-0.011	0.003	-0.119	-4.148	0.000	0.799	1.252
		Duygusal Denge	-0.035	0.003	-0.376	-14.074	0.000	0.921	1.086

R=0.435R²=0.189ΔR²=0.187

F_(4;1230)=71.820 p=0.000

$p<.05$

Tablo 3'te görüldüğü gibi, kişilik özellikleri ile fiziksel saldırganlık arasındaki ilişkiyi gösteren modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($F_{(4, 1230)}=28.45$; $p<0.05$) ve kişilik özelliklerinin fiziksel saldırganlıktaki değişimin yaklaşık %8'ini açıkladığı saptanmıştır ($\Delta R^2=0.082$). Regresyon katsayısının anlamlılığına ilişkin t testi sonucu incelendiğinde, uyumluluk ($t=-4.64$; $p<0.05$), sorumluluk ($t=-3.97$; $p<0.05$) ve duygusal denge ($t=-6.34$; $p<0.05$) kişilik özelliklerinin fiziksel saldırganlık üzerinde negatif yönlü ve anlamlı; dışa dönüklük kişilik özelliğinin ise fiziksel saldırganlık üzerinde pozitif yönlü ($t=3.81$; $p<0.05$) ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Standardize edilmiş regresyon katsayılarına (β) göre, kişilik özelliklerinin fiziksel saldırganlık üzerindeki etkisinin önem sırası duygusal denge ($\beta=-0.18$; $p<0.05$), uyumluluk ($\beta=-0.14$; $p<0.05$), sorumluluk ($\beta=-0.12$; $p<0.05$) ve dışadönüklük ($\beta=0.11$; $p<0.05$) şeklindedir.

Tablo 3 incelendiğinde, kişilik özellikleri ile sözel saldırganlık arasındaki ilişkiyi gösteren modelin anlamlı olduğu ($F_{(4, 1230)}=29.99$; $p<0.05$) ve kişilik özelliklerinin birlikte sözel saldırganlık değişkenindeki toplam varyansın yaklaşık %9'unu açıkladığı görülmektedir ($\Delta R^2=0.086$). Regresyon katsayısının anlamlılığına ilişkin t testi sonucu incelendiğinde uyumluluk ($t=-5.36$; $p<0.05$), sorumluluk ($t=-5.02$; $p<0.05$) ve duygusal denge ($t=-7.42$; $p<0.05$) kişilik özelliklerinin sözel saldırganlık üzerinde negatif yönlü ve anlamlı; dışa dönüklük kişilik özelliğinin sözel saldırganlık üzerinde pozitif yönlü ($t=5.02$; $p<0.05$) ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Beta değerleri incelendiğinde, duygusal dengenin ($\beta=-0.21$; $p<0.05$) sözel saldırganlığın en güçlü yordayıcısı olduğu ve onu uyumluluk ($\beta=-0.16$; $p<0.05$), dışadönüklük ($\beta=0.14$; $p<0.05$) ve sorumluluğun ($\beta=-0.07$; $p<0.05$) izlediği görülmektedir.

Tablo 3'te görüleceği üzere, kişilik özellikleri ile düşmanlık arasındaki ilişkiyi gösteren modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($F_{(4, 1230)}=43.02$; $p<0.05$) ve kişilik özelliklerinin düşmanlık değişkenindeki değişimin yaklaşık %12'sini açıkladığı saptanmıştır ($\Delta R^2=0.120$). Regresyon katsayısının anlamlılığına ilişkin t testi sonucu incelendiğinde sorumluluk ($t=-2.67$; $p<0.05$) ve duygusal denge ($t=-11.50$; $p<0.05$) kişilik özelliklerinin düşmanlık üzerinde negatif yönlü ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Beta değerlerine bakıldığında, duygusal dengenin ($\beta=-0.32$; $p<0.05$) düşmanlığın en güçlü yordayıcısı olduğu ve onu sorumluluğun ($\beta=-0.08$; $p<0.05$) izlediği görülmüştür.

Tablo 3'e bakıldığında, kişilik özellikleri ile öfke arasındaki ilişkiyi gösteren modelin anlamlı olduğu ($F_{(4, 1230)}=76.69$; $p<0.05$) ve kişilik özelliklerinin öfke değişkenindeki toplam varyansın yaklaşık %20'sini açıkladığı tespit edilmiştir ($\Delta R^2=0.203$). Regresyon katsayısının anlamlılığına ilişkin t testi sonucu incelendiğinde uyumluluk ($t=-4.98$; $p<0.05$), sorumluluk ($t=-2.82$; $p<0.05$) ve duygusal denge ($t=-15.98$; $p<0.05$) kişilik özelliklerinin öfke üzerinde negatif yönlü ve anlamlı; dışa dönüklük kişilik özelliğinin öfke üzerinde pozitif yönlü ($t=4.67$; $p<0.05$) ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Standardize edilmiş regresyon katsayılarına (β) göre kişilik özelliklerinin öfke üzerindeki etkisinin önem sırası duygusal denge ($\beta=-0.42$; $p<0.05$), uyumluluk ($\beta=-0.14$; $p<0.05$), dışadönüklük ($\beta=0.13$; $p<0.05$) ve sorumluluk ($\beta=-0.08$; $p<0.05$) şeklindedir.

Son olarak, kişilik özellikleri ile saldırganlık toplam puanı arasındaki ilişkiyi gösteren modelin istatistiksel olarak anlamlılık gösterdiği ($F_{(4, 1230)}=71.82$; $p<0.05$) ve kişilik özelliklerinin genel saldırganlık değişkenindeki toplam varyansın yaklaşık %19'unu açıkladığı saptanmıştır ($\Delta R^2=0.187$). Regresyon katsayısının anlamlılığına ilişkin t testi sonucu incelendiğinde uyumluluk ($t=-5.27$; $p<0.05$), sorumluluk ($t=-4.15$; $p<0.05$) ve duygusal denge ($t=-14.07$; $p<0.05$) kişilik özelliklerinin genel saldırganlık üzerinde negatif yönlü ve anlamlı; dışadönüklük kişilik özelliğinin genel saldırganlık üzerinde pozitif yönlü ($t=3.69$; $p<0.05$) ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir (Tablo 3). Standardize edilmiş regresyon katsayılarına (β) göre kişilik özelliklerinin saldırganlık genel üzerindeki etkisinin önem sırası duygusal denge ($\beta=-0.38$; $p<0.05$), uyumluluk ($\beta=-0.15$; $p<0.05$), sorumluluk ($\beta=-0.12$; $p<0.05$) ve dışadönüklük ($\beta=0.10$; $p<0.05$) şeklindedir.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırmada, ergenlerin kişilik özelliklerinin saldırganlık düzeyleri üzerindeki yordayıcı etkisi incelenmiştir. Araştırmanın sonuçları, kişilik özellikleri ile saldırganlık ve saldırganlığın alt boyutları arasında anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymaktadır. Uyumluluk, sorumluluk ve duygusal denge kişilik özellikleri saldırganlık ile negatif ilişkilidir. Dışadönüklük ise saldırganlık ile pozitif ilişkilidir. Benzer araştırmaların sonuçları, nevrotiliklik (duygusal dengesizlik), düşük uyumluluk ve düşük sorumluluk özelliklerinin saldırganlık ile pozitif ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Dane ve Marini, 2014; Kokkinos ve Voulgaridou, 2016; Mitsopoulou ve Giovazolias, 2015). Jones, Miller ve Lynam (2011) saldırganlık ile

kişilik özelliklerini ele alan elli üç araştırma üzerinde yaptıkları meta analiz çalışmasında, saldırganlıkla en çok ilişki gösteren kişilik özelliklerinin uyumluluk, sorumluluk ve nevrotilik olduğu bulgusuna ulaşmışlardır (Nair ve Ercan, 2019). Tani ve arkadaşlarının (2003) araştırma bulguları da zorbalık davranışı sergileyen ergenlerin zorba olmayan akranlarına göre daha düşük uyumluluk ve daha yüksek dışadönüklük kişilik özellikleri gösterdiklerini bildirmişlerdir. Gleason ve arkadaşlarına (2004) göre dışadönüklük saldırgan bir eylem eğilimini engelleyici değildir; uyumluluk ise engelleyicidir, saldırgan davranışların gösterilmesini engeller.

Saldırganlığın alt boyutları ile ilgili araştırma sonuçları ise; uyumluluk, sorumluluk ve duygusal denge kişilik özellikleri ile fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke ve düşmanlık alt boyutları arasında negatif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgular önceki araştırmaların bulgularıyla paralellik göstermektedir (Cavalcanti ve Pimentel, 2016; Jovanovic ve ark., 2011; Nair ve Ercan, 2019). Başkalarıyla iyi geçinmek için, uyumluluk, sorumluluk/vicdanlılık ve duygusal denge üç Büyük Beş özelliktir (Hampson ve ark., 2007). Kişilik özelliklerinden dışadönüklük, sadece sözel saldırganlık ile pozitif ilişkili, düşmanlık ile negatif ilişkili bulunmuş; fiziksel saldırganlık ve öfke ile ilişkisi çıkmamıştır. Dışadönüklük, saldırganlık ve dışa dönük öfke ile pozitif ilişkilidir (Bödekker ve Stemmler, 2000) ve başkalarıyla bağlantı kurma eğilimi ile ilişkilendirilmiştir (Totterdel ve ark., 2008). Çalışmanın bu bulgusu her ne kadar nedensellik ilişkisi ortaya koymasa, dışa dönük ergenlerin sosyal ilişkilerde yakınlık ya da hoşnutluk elde edemediğinde sözel saldırganlığa başvurma eğilimli oldukları şeklinde yorumlanabilir. Literatürde ise düşmanlık ve dışadönüklük arasındaki negatif ilişkiyi bulan araştırmalar, daha çok içe kapanık çocuklara arasında düşmanlık davranışlarının yaygın görüldüğünü vurgulamaktadırlar (Krueger ve Tackett, 2006; Salmivalli ve ark., 2005). Bu araştırmanın başka bir bulgusu da, deneyime açıklık/kapalılık ile saldırganlık toplam puanları ve alt boyutları arasında bir ilişki çıkmamasıdır. Cavalcanti ve Pimentel (2016) ile Klimstra ve arkadaşlarının (2009) araştırmalarının sonucunda, deneyime açıklık ile ergenlerde problem davranışlar arasında bir ilişki bulunmamıştır.

Araştırmanın kişilik özelliklerinin saldırganlık üzerindeki yordayıcı etkisine ilişkin sonuçları ise uyumluluk, sorumluluk, duygusal denge ve dışadönüklük kişilik özellikleri saldırganlığı anlamlı düzeyde yordamaktadırlar. Uyumluluk, sorumluluk ve duygusal denge kişilik özelliklerinin genel saldırganlık ve alt boyutlarını (düşmanlık hariç fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık ve öfke) negatif yönde yordaması beklendiği bir bulgudur. Benzer çalışmaların sonuçları, uyumluluğun en güçlü korelasyona sahip olduğunu ve şiddet içeren etkileşimlerdeki tüm rollerin en önemli yordayıcısı olduğunu göstermektedir (Klimstra ve ark., 2010; Kodžopeljić ve ark., 2013). Meta analitik çalışmalar, uyumluluk, sorumluluk ve duygusal denge kişilik özelliklerinin antisosyal davranışlar üzerinde etki büyüklüklerinin yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir (Jones, Miller ve Lynam, 2011). Beş Büyük kişilik boyutundan biri olan uyumluluğun, çocukluktan yetişkinliğe kadar sağlıklı ilişkilerin gelişiminde sürekli olarak rol oynadığı bulunmuştur (Jensen-Campbell ve ark., 2003). Ergenlikte, uyumluluk, daha düşük düzeyde saldırganlık (Gleason ve ark., 2004), daha iyi kişilerarası uyum (Jensen-Campbell ve Graziano, 2001) ve daha uyumlu çatışma çözümü (Jensen-Campbell ve ark., 2003) ile ilişkilidir.

Araştırmanın bulguları uyumluluktan ziyade duygusal dengenin genel saldırganlık ve saldırganlık alt boyutları üzerinde en güçlü yordayıcı olduğunu göstermektedir. Karate sporu yapan ergenlerle yapılan bir çalışmada, nevrotilik ve dürtüsellik özelliklerinin saldırgan davranışlar üzerinde etkili olduğu sonucu elde edilmiştir (Ivanovic ve ark., 2015). Yaşa bağlı olarak bireyin değiştikçe problem davranışların azaldığı da yetişkin çalışmalarında ortaya konmuştur (Roberts ve Mroczek, 2008). Buradan yola çıkarak, gelişimsel güçlüklerle birlikte henüz gelişmekte olan kişilik özelliklerinin birlikte, saldırgan davranışlara hem risk (duygusal dengesizlik) hem koruyucu (duygusal denge) faktör olarak etki ettiği şeklinde yorumlanabilir.

Ergenliğin, duygusal açıdan kırılganlığın yüksek olduğu bir dönem olduğu bilinmektedir (Steinberg, 2005). Ergenler kişilerarası ilişkilerinde sevgiden nefrete, kabulden reddedilmeye, gururdan utanca geçebilmektedir. Bu iki uçluluk duyguları etkili bir şekilde düzenlenmeye ve sosyal ilişkilerde uyumun sağlanmasına katkıda bulunur. Olumsuz duygulanımları yönetebilen ve olumlu duygulanımın yararlarını sürdürebilen ergenler, onları olumsuz davranışlardan koruyan ve olumlu davranışları teşvik eden daha fazla kişisel kaynağa sahiptir (Caprara ve ark., 2010). Tersine, stresörler veya olumsuz olaylarla karşı karşıya kaldıklarında duygularını kontrol etmekte güçlük çekenler, sorunlu kişilerarası davranışlar gösterebilirler (Gunzenhauser ve ark., 2013).

Özetle araştırmanın sonuçları, Büyük Beş Modeline göre ergenlerde kişiliğin saldırganlık düzeyleri üzerindeki yordayıcı etkisini ortaya koymaktadır. Araştırmanın bazı sınırlılıkları mevcuttur. Bunlar sırasıyla, araştırmada öz bildirim dayalı ölçeklerin kullanılması, toplanan verilerin Van ilindeki liselerde öğrenim gören öğrencilerle sınırlı olmasıdır. Daha ilerideki araştırmaların, farklı ergen örnekleminde yapılması, cinsiyetler arası kişilik özellikleri ile saldırganlık ilişkisinin karşılaştırılmasına, saldırgan

davranışları tahmin etmede önemli sayılan diğer değişkenlerin (örneğin; mizaç, karakter, değerler gibi) incelenmesine odaklanması önerilmektedir. Bazı bireyleri, diğerlerinden daha fazla saldırganlığa başvurmaya yatkın hale getiren belirli özelliklerin olup olmadığını bilmek, saldırgan davranışı önlemenin ve en aza indirmenin etkili bir şeklidir. Ayrıca, kişiliği incelemek, saldırgan profilleri belirleyerek saldırganlığı önlemeye yardımcı olabilir. Çalışmanın sonuçları, sağlıklı bir toplum için çocuk yetiştirmede kişilik gelişiminin önemini ortaya koymaktadır. Halk sağlığı hizmetleri kapsamında anne-baba adaylarına ve ebeveynlere çocuk gelişimi konularında bilgilendirici çalışmalar yapılması, okullarda rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri tarafından öğretmenlere ve ebeveynlere psikososyal gelişim dönemleri, çocukla iletişim, aile içi iletişim gibi konularda eğitim/seminerler verilmesi, çocuktan ve aileden sorumlu kurum ve kuruluşların topluma ve bireylere yönelik önleyici ve koruyucu hizmetler sunması, ruh sağlığı alanında tedavi ve iyileştirme hizmetlerinin yaygınlaştırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abay, E. & Tuğlu, C.(2000). Şiddet ve agresyonun nörobiyolojisi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 3(1), 21-26.
- Akse, J., Hale, W. W., III, Engels, R. C., Raaijmakers, Q. A., & Meeus, W. H. (2004). Personality, perceived parental rejection and problem behavior in adolescence. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 39, 980–988.
- Akse, J., Hale, W. W., Engels, R. C., Raaijmakers, Q. A., & Meeus, W. H. (2007). Cooccurrence of depression and delinquency in personality types. *European Journal of Personality*, 21, 235–256.
- Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2002). Human aggression. *Annual Review of Psychology*, 53(1), 27–51. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.53.100901.135231>
- Antoñanzas J. L. (2020). The relationship of personality, emotional intelligence, and aggressiveness in students: A study using the Big Five Personality Questionnaire for Children and Adults (BFQ-NA). *European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education*, 11(1), 1–11. <https://doi.org/10.3390/ejihpe11010001>
- Ayas, T., Horzum, B.M., & Koç, M. (2017). *Lise öğrencilerinde sanal zorbalığın yaygınlığı ve önleme programının etkililiği*. TÜBİTAK Proje No: 115K444. <https://app.trdizin.gov.tr/proje/TVRjNU9EazU/lise-ogrencilerinde-sanal-zorbaligin-yayginligi-ve-onleme-programinin-etkililigi>
- Aydın, A., & Akgün, S.(2014). Ergenlikte reaktif proaktif saldırganlık, öfke ve narsizm ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 73, 44-59.
- Baron, R.A. and Neuman, J. (1997). Aggression in the workplace. Antisocial behaviour in organizations, Giacalone, R. & Greenberg, J. (Eds.). Thousand Oaks: Sage Pub.
- Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning analysis*. Prentice-Hall.
- Berkowitz, L. (1962). *Aggression: A social psychological analysis*. McGraw-Hill.
- Branje, S.J.T., van Lieshout, C.F.M. & Gerris, J.R.M. (2006). Big five personality development in adolescence and adulthood. *European Journal of Personality*, 21, 45–62. <https://doi.org/10.1002/per.596>
- Bödeker, I., & Stemmler, G. (2000). Who responds how and when to anger? The assessment of actual anger response styles and their relation to personality. *Cognition and Emotion*, 14, 737-762.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik*. (İ.D. Sarıoğlu,Çev.). İstanbul: Kaknus Yayınları.
- Buss, A.H., & Perry, M. (1992). The aggression questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 452-459.
- Büyüköztürk, Ş.(2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (14. Baskı). Ankara: PEGEM
- Caprara, G. V., & Pastorelli, C. (1993). Early emotional instability, prosocial behaviour, and aggression: Some methodological aspects. *European Journal of Personality*, 7, 19–36.
- Caprara, G. V., Gerbino, M., Paciello, M., Di Giunta, L., & Pastorelli, C. (2010). Counteracting depression and delinquency in late adolescence: The role of regulatory emotional and interpersonal self-efficacy beliefs. *European Psychologist*, 15(1), 34–48. <https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000004>
- Carrasco Ortiz, M.A. & Barrio, M.V.D. (2006). Study on the relations between temperament, aggression, and anger in children. *Aggressive Behavior*, 32(3), 207-215. <https://doi.org/10.1002/ab.20127>
- Carrasco Ortiz, M.A.,& Barrio, M.V.D.(2007). The Big Five model as a predictor of aggressive behaviour in the child and youth population. *Journal of Psychopathology & Clinical Psychology*, 12,23–32.
- Cavalcanti, J.G. & Pimentel, C.E. (2016). Personality and aggression: A contribution of the General Aggression Model. *Psychological Assessments*, 33(3), 443-451. <https://doi.org/10.1590/1982-02752016000300008>

- Çiçek, İ. & Aslan, A. E. (2020). Kişilik ve beş faktör kişilik özellikleri: Kuramsal bir çerçeve. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 10(1), 137-147.
- Dane, A.V., & Marini, Z.A. (2014). Overt and relational forms of reactive aggression in adolescents: Relations with temperamental reactivity and self-regulation. *Personality and Individual Differences*, 60, 60-66.
- Efiltili, E. (2006). *Ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin saldırganlık, denetim odağı ve kişilik özelliklerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Favini, A., Gerbino, M., Eisenberg, N., Lunetti, C., & Thartori, E. (2018). Personality profiles and adolescents' maladjustment: A longitudinal study. *Personality and Individual Differences*, 129, 119-125. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2018.03.016>
- Fonagy, P., Target, M., Steele, M., Steele, H., Leigh, T., Levinson, A., & Kennedy, R. (1997). Morality, disruptive behavior, borderline personality disorder, crime and their relationship to security of attachment. In L. Atkinson & K. J. Zucker (Eds.), *Attachment and psychopathology* (pp. 223-274). Guilford Press.
- Gleason, K.A., Jensen-Campbell, L.A., & Richardson, D.S. (2004). Agreeableness as a predictor of aggression in adolescence. *Aggressive Behaviour*, 30, 43-61.
- Goldberg, L. R. (1990). An alternative "description of personality": The Big-Five factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(6), 1216-1229. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.59.6.1216>
- Gökkaya, F. & Tekinsav Sütcü, S. (2020). Akran zorbalığının ortaokul öğrencileri arasındaki yaygınlığının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(1), 40-54.
- Gunzenhauser, C., Heikamp, T., Gerbino, M., Alessandri, G., von Suchodoletz, A., Di Giunta, L., Caprara, G. V., & Trommsdorff, G. (2013). Self-efficacy in regulating positive and negative emotions: A validation study in Germany. *European Journal of Psychological Assessment*, 29(3), 197-204. <https://doi.org/10.1027/1015-5759/a000151>
- Güneri Yöyen, E. (2017). Şiddet türleri ve kişilik özellikleri. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 1(1), 35-50.
- Hampson, S. E., Andrews, J. A., Barckley, M., & Peterson, M. (2007). Trait stability and continuity in childhood: Relating sociability and hostility to the five-factor model of personality. *Journal of research in personality*, 41(3), 507-523. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2006.06.003>
- Ivanovic, M.Z., Milosevijevic, S.M., & Ivanovic, U.M. (2015). Factorial structure of the relationship between aggressiveness and personality dimensions in junior karatekas. *Facta Universitatis Physical Education and Sport*, 13(3), 371-381.
- Jensen-Campbell, L. A., & Graziano, W. G. (2001). Agreeableness as a moderator of interpersonal conflict. *Journal of Personality*, 69(2), 323-362. <https://doi.org/10.1111/1467-6494.00148>
- Jensen-Campbell, L. A., Gleason, K. A., Adams, R., & Malcolm, K. T. (2003). Interpersonal Conflict, Agreeableness, and Personality Development. *Journal of Personality*, 71(6), 1059-1085. <https://doi.org/10.1111/1467-6494.7106007>
- Jessor, R. (2016). *The origins and development of problem behavior theory: The collected works of Richard Jessor*. Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-40886-6>
- Jones, S.E., Miller, J.D., & Lynam, D. (2011). Personality, antisocial behavior and aggression: A meta-analytic review. *Journal of Criminal Justice*, 39(4), 329-337.
- Kağıtçıbaşı Ç. (2005). *Yeni insan ve insanlar*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Karakaya, İ. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. A. Tanrıoğen (Ed.) Bilimsel araştırma yöntemleri. (pp 57-83). Ankara: Anı Yayıncılık. (2. Baskı)
- Kaya, Z., İkiz, F.E., & Asıcı, E. (2016). Ergenlerin Saldırganlık Düzeyi İle Değer Yönelimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *EJER 2016 Bildiri Özetleri Kitabı*, 1577-1576.
- Kaya, Z., İkiz, F. E. & Asıcı, E. (2019). Ergenlerin saldırganlık düzeyinin değer yönelimleri, cinsiyet ve anne babanın eğitim düzeyi açısından yordanması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(1), 75-84. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.2306>
- Klimstra, T. A., Akse, J., Hale, W. W., Raaijmakers, Q. A., & Meeus, W. H. (2010). Longitudinal associations between personality traits and problem behavior symptoms in adolescence. *Journal of Research in Personality*, 44, 273-284.
- Kodžopeljić, J., Smederevac, S., Mitrović, D., Dinić, B., & Čolović, P. (2014). School bullying in adolescence and personality traits: A person-centered approach. *Journal of Interpersonal Violence*, 29(4), 736-757. <https://doi.org/10.1177/0886260513505216>

- Kokkinos, C. M., Antoniadou, N., & Markos, A. (2014). Cyber-bullying: An investigation of the psychological profile of university student participants. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 35, 204e214.
- Kokkinos, C. M., & Voulgaridou, I. (2016a). Links between relational aggression, parenting and personality among adolescents. *European Journal of Developmental Psychology*, 14(3), 249-264. <https://doi.org/10.1080/17405629.2016.1194265>
- Kokkinos, C.M., Voulgaridou, I., & Markos, A. (2016b). Personality and relational aggression: Moral disengagement and friendship quality as mediators. *Personality and Individual Differences*, 95, 74-79.
- Kokkinos, C. M., Karagianni, K., & Voulgaridou, I. (2017). Relational aggression, big five and hostile attribution bias in adolescent. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 52, 101-113.
- Krueger, R.F., & Tackett, J.L. (2006). *Personality and psychopathology*, Guilford Press, New York.
- Longobardi, C., Badenes-Ribera, L., Fabris, M. A., Martinez, A., & McMahon, S. D. (2019). Prevalence of student violence against teachers: A meta-analysis. *Psychology of Violence*, 9(6), 596-610. <https://doi.org/10.1037/vio0000202>
- Moeller, T.G. (2001). *Youth aggression and violence*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers
- Morsümbül, Ü. (2014). Hızlı büyük beşli kişilik testi Türkçe versiyonu geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 27, 316-322.
- Pakaslahti, L.(2000). Children's and adolescents' aggressive behavior in context: The development and application of aggressive problem-solving strategies. *Aggression and Violent Behavior*, 5(5), 467-490.
- Parke, R. D.,&Asher, S. R. (1983). Social and personality development. *Annual Review of Psychology*, 34, 465-509.
- Roberts, B. W., & Mroczek, D. (2008). Personality trait change in adulthood. *Current Directions in Psychological Science*, 17(1), 31-35. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8721.2008.00543.x>
- Robles-Haydar, C.A.; Martínez-González, M.B.; Flórez-Niño, Y.A.; Ibáñez-Navarro, L.M.; Amar-Amar, J.J. (2021). Personal and environmental predictors of aggression in adolescence. *Brain Sciences*, 11, 933. <https://doi.org/10.3390/brainsci11070933>
- Mitsopoulou, E., & Giovazolias, T. (2015). Personality traits, empathy and bullying behavior: A meta-analytic approach. *Aggression and Violent Behavior*, 21, 61-72. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2015.01.007>
- Nair, B. & Ercan, H. (2019). Ergenlerde saldırganlığın çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Journal of Theoretical Educational Science*, 12 (3) , 1067-1094. <https://doi.org/10.30831/akukeg.420615>
- Salmivalli, C., Ojanen, T., Haanpää, J., Peets, K. (2005). 'I'm OK but you're not' and other peer-relational schemas: Explaining individual differences in children's social goals. *Developmental Psychology*, 41, 363-375, <https://doi.org/10.1037/0012-1649.41.2.363>
- Seyran, F. & Gürhan, N. (2021). Eğitim kurumlarında öğrenciler arasında yaygınlaşan şiddet: Okul zorbalığı üzerine bibliyometrik bir araştırma. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(3), 1690-1723.
- Somer, O., Korkmaz, M., & Tatar, A. (2002). Beş Faktör Kişilik Envanteri'nin geliştirilmesi-1: Ölçek ve alt ölçeklerin oluşturulması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(49), 21-33.
- Steinberg, L., & Morris, A. S. (2001). Adolescent development. *Annual Review of Psychology*, 52, 83-110.
- Steinberg L. (2005). Cognitive and affective development in adolescence. *Trends in cognitive sciences*, 9(2), 69-74. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2004.12.005>
- Sümer, N. (2003). Personality and behavioral predictors of traffic accidents: testing a contextual mediated model. *Accident Analysis and Prevention*, 35, 949-964.
- Tani, F., Greenman, P. S., Schneider, B. H., & Fregoso, M. (2003). Bullying and the Big Five: A study of childhood personality and participant roles in bullying incidents. *School Psychology International*, 24(2), 131-146. <https://doi.org/10.1177/0143034303024002001>
- Totterdel, P., Holman, D. & Hukin A. (2008). Social networkers: measuring and examining individual differences in propensity to connect with others. *Social Networks*, 30, 283-296.
- Ünlü, A., Evcin, U., Burakgazi-Yılmaz, H., & Dalkılıç, A. (2013). İstanbul devlet liselerinde suç ve şiddet yaygınlığı: Okul türlerinin karşılaştırılması. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 14, 152-60.
- Van den Akker, A. L., Deković, M., Asscher, J. J., Shiner, R. L., & Prinzie, P. (2013). Personality types in childhood: Relations to latent trajectory classes of problem behavior and overreactive parenting

- across the transition into adolescence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 104(4), 750–764. <https://doi.org/10.1037/a0031184>
- Vanbrabant, K.; Kuppens, P.; Braeken, J.; Demaerschalk, E.; Boeren, A.; Tuerlinckx, F.; & Elsevier S.(2012). A relationship between verbal aggression and personal network size. *Social Networks*, 34(2), 164-170.
- Vermulst, A.A., & Gerris, J.R.M. Q.B.F (2005). *Quick big five personality test manual*. Leeuwarden, The Netherlands: LDC Publications.
- Volk, A. A., Schiralli, K., Xia, X., Zhao, J., & Dane, A.V. (2018). Adolescent bullying and personality: A cross-cultural approach. *Personality and Individual Differences*, 125, 126-132.
- Xie, X., & Chen, W. (2015). The relationship between personality types and prosocial behavior and aggression in Chinese adolescents. *Personality and Individual Differences*, 95,56-61. <http://dx.doi.org/10.1016/j.paid.2016.02.002>
- Zahn-Waxler, C., Shirtcliff, E. A., & Marceau, K. (2008). Disorders of childhood and adolescence: gender and psychopathology. *Annual review of clinical psychology*, 4, 275–303. <https://doi.org/10.1146/annurev.clinpsy.3.022806.091358>